

УДК 37.013.74:81'246.3

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ БАГАТОМОВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Оксана Першукова

Статтю присвячено ретроспективному аналізу документів міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, ОБСЄ, Рада Європи, Європейський Союз), в яких намічено орієнтири для національних політик для збереження і розвитку багатомовності. Особливу увагу присвячено вивченню діяльності і визначенню стратегії діяльності цих інституцій в аспекті розвитку багатомовної освіти школярів у країнах Європи. Автором визначено загальні напрямки діяльності міжнародних організацій у розвитку цього педагогічного явища та окремо окреслено роль кожної з них.

Ключові слова: збереження і розвиток багатомовності; багатомовна освіта; заборона дискримінації; освіта для всіх; якість освіти; національна мовна політика; шкільна освіта в Європі.

У процесі становлення та розвитку багатомовної освіти в країнах Європи важливу роль відіграють міжнародні організації: ООН, ЮНЕСКО, ОБСЄ, Рада Європи та Європейський Союз. Їхня діяльність спрямована на розширення міжнародного співробітництва, утвердження ідеалів миру, культури і демократії на основі духовної і моральної солідарності між народами. Освіта займає центральне місце в діяльності міжнародних організацій, бо саме вона дає можливість долучитися до цінностей, установок та знань, що є в основі демократичних свобод і цивілізаційного поступу людства. Їхню роботу з розширення міжнародного співробітництва на міждержавному і міжпарламентському рівнях складно переоцінити, оскільки вони розробляють стратегічні напрями розвитку, беруть участь у координації діяльності як державних, так і недержавних організацій, сприяють різноплановим науковим дослідженням і беруть участь у розробленні освітніх програм. Багатогранне і поліфункціональне педагогічне явище, відоме як *багатомовна освіта (plurilingual education, multilingual education)* перебуває у полі особливо пильної уваги міжнародних організацій. З ним пов'язані дії з розв'язання локальних та глобальних проблем збереження і розвитку багатомовності, пошуку шляхів взаєморозуміння і взаємоповаги між народами, забезпечення усім школярам рівного доступу до якісної освіти.

З моменту створення ООН і її спеціалізованого підрозділу ЮНЕСКО (1945 р.) освіта визнана правом людини, важливим елементом розвитку особистості й суспільного прогресу. У Статті 1 Статуту цієї організації від 16 листопада 1945 р. серед фундаментальних принципів чітко визначено заборону всіх видів дискримінації, у тому числі мовної [22]. З метою реалізації права на освіту кожного громадянина організація сприяє запровадженню методів

багатомовної освіти з обов'язковим вивченням рідної мови протягом тривалого часу для досягнення включеності в освіту та підвищення загальної якості освіти у відповідності до принципів рівності усіх мов та культур. Це було неодноразово підкреслено у «Загальній Декларації прав людини» (*'Universal Declaration of Human Rights'*), проголошеній 10 грудня 1948 р. на 183 Пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН. В Статті 2 Декларації зазначено: «Кожна людина повинна мати права і свободи, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань...» [2]. Навчання рідною мовою на початковому етапі освіти є найбільш прийнятним і успішним, а школярів старшого віку доцільно навчати кільком нерідним мовам, як то офіційній мові країни проживання, іноземним мовам, і застосовувати їх як навчання. Така політика отримала назву «багатомовна освіта». Термін «*Multilingual education*» вперше були застосовані в тексті доповіді експертів ЮНЕСКО «Застосування місцевих мов у освіті» (*'The Use of Vernacular Languages in Education'*, 1953 р.). В документі йдеться, що в навчальному процесі можуть і повинні застосовуватися дві й більше мов, їх слід вивчати системно та застосовувати для навчання предметного змісту немовних предметів [17, с. 33]. З моменту прийняття Генеральною Асамблеєю ООН «Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти», (14-15 грудня 1960 р., м. Париж) особи, які належать до національних меншин, отримали можливість навчатися рідною мовою за умови паралельного вивчення основної мови і культури країни проживання для участі в її суспільному житті [9]. На думку експертів ЮНЕСКО, будь-яка діяльність, пов'язана з розповсюдженням рідної мови громадян, сприяє не лише лінгвістичному різноманіттю і багатомовності, але і повнішому розумінню мовних і культурних традицій в усьому світі [23].

Невідкладні потреби розв'язання численних проблем оборонного, економічного і політичного характеру стали дієвими чинниками об'єднання країн Західної Європи, скріпленого на законодавчому рівні в Брюссельському пакті (березень 1948 р.) і створення Організації економічного співробітництва та розвитку (квітень 1948 р.).

З моменту заснування Ради Європи (1949 р.) розвиток міжнародної комунікації і необхідність збереження культурного спадку стали чинниками, які сформулювали вимогу здатності спілкування європейськими мовами у молодих європейців. З середини 50-х вивчення мов стало пріоритетним напрямком європейського співробітництва, що в 1954 р. було закріплено Радою Європи у *Європейській Культурній Конвенції* [7, с. 20]. У цей час активно розвивалося двомовне навчання предметного змісту в прикордонних районах Німеччини та Франції. Водночас, створення Європейських шкіл для дітей персоналу європейських наднаціональних інститутів, також мало велике значення, оскільки несло позитивний приклад формування багатомовності школярів у процесі шкільного навчання.

Посилення уваги до європейських мов як рушіїв суспільного розвитку, їхня актуалізація в шкільному курикулумі були провідними темами на конференціях європейських міністрів освіти (1959 р., 1961 р., 1962 р.). Семінари і зустрічі експертів європейських держав 1962 та 1964 років також були присвячені цим темам. Так, уже у 1961 р. європейськими міністрами освіти було

зроблено висновок про необхідність запровадження обов'язкового навчання європейських школярів хоча б одній сучасній іноземній мові з метою формування здатності до усного спілкування, підвищення якості навчання й координації дослідницької роботи. Для викладання іноземних мов у середній школі за новою методикою почали проводити курси для вчителів, а період навчання студентів, які планують працювати вчителями сучасних мов, було збільшено з 3-х до 4 років. Йшлося також про обов'язкове стажування вчителів у країні, мова якої вивчається, але через фінансові причини цей пункт було визнано складним для виконання [21, с. 34]. Ці дії координувалися Радою з Культурного співробітництва, яку було створено при Раді Європи. За основу було взято роботу А. Холлідея (M. Halliday), А. Макінтоша (A. McIntosh) та П. Стрєвенса, (P. Strevens). 'The Linguistic Sciences and Language Teaching' («Лінгвістичні науки та викладання мов») [29], на основі якої було розроблено міжнародну програму «Основний проект із навчання сучасних мов». Практичну реалізацію цих ідей було здійснено вченими з трьох країн – Д. Рідді (D. Riddy) з Великої Британії; М. Горош (M. Gorosch) із Іспанії, Б. Ротье (B. Pottier) із Франції. Як відзначає Дж. Трім «три мудреці» не лише зруйнували традиційні кордони між країнами і фрагментарність їхніх освітніх систем та курикулумів, але й зуміли усунути взаємну неприязнь між вчителями різних мов, які сприймали «іншомовних» колег як конкурентів [34]. Це дає підстави стверджувати, що в 60-ті роки проводили цілеспрямовану й систематичну роботу з інтенсифікації навчання сучасних мов. Основні принципи, викладені в резолюції ради Європи N 69 (2), зафіксували зміну парадигми мовної освіти в країнах Європи [36, с. 7]

Широкі запровадження двомовного навчання в освіту європейців на той час було необхідним як для оборонного відомства, так і для встановлення економічного партнерства. Основний акцент було зроблено на вивченні основних європейських мов і мов сусідніх держав; також увагу було спрямовано на дотримання мовних прав національних меншин. У Міжнародному пакті ООН про громадянські та політичні права (1966 р.) зазначено, що особам, які належать до мовних меншин, «не може бути відмовлено в праві користуватися своєю культурою... і рідною мовою» [13]. Це мало дуже велике значення для збереження мовного різноманіття в Європі.

Характерною рисою наступної декади розвитку багатомовної освіти в Європі стало застосування нових принципів навчання мов. В 70–80-ті елітарний підхід в освіті було замінено на обов'язкове вивчення мов у школі з розумінням того, що процес засвоєння мов може продовжуватися впродовж усього життя. Підсумки багаторічної роботи було підбито в 1971 р. на симпозіумі «Лінгвістичний зміст, способи оцінювання, та їх взаємодія у викладанні на навчанні сучасних мов дорослих», саме тоді було сформульовано основні положення багатомовності: а) мови – загальнолюдське надбання; б) мови вивчають для спілкування; в) вивчення мови – справа впродовж життя; г) навчання мов має відповідати потребам та можливостям учнів; д) вивчення мов має представляти собою ефективну систему, у якій результат відповідає поставленій меті; е) ефективне навчання мов передбачає координацію спеціалістів у галузі освіти на усіх рівнях [21, с. 34]. В 1975 р. була створена концепція *Порогового рівня* (Threshold Level) – докладна специфікація мінімального рівня володіння нерід-

ною мовою, за умови досягнення якого стає можливим побутове спілкування [34].

В прийнятих Радою Європи Рекомендаціях R (82) 18 за результатами Міжурядової конференції з питань навчання мов і мовної політики (1982 р.) містяться концептуальні зміни на користь політики багатомовності та інтеркультурності [34, с. 36]. За результатами роботи Проекту 12 (1981–1988) було представлено дослідження Д. Шилса (*J. Sheils*), в якому обґрунтовано доречність застосування комунікативного підходу до навчання сучасних мов. З цього моменту мовну освіту стали розглядати як міждисциплінарний напрям. Мовній галузі надано статус пріоритетної для розвитку в Європі, завдяки чому було створено Сітку взаємодії шкіл і намічено програми семінарів для інструкторів і викладачів.

В 1989 р. ООН було прийнято цілу низку важливих Конвенцій, серед яких для нашого дослідження найбільш значимі: «Про корінні народи» та «Про права дитини» [10, с. 11]. Конвенція про корінні народи ліквідувала зорієнтованість на асиміляцію в освіті, а Конвенція про права дитини визначила право на освіту на підставі рівних можливостей для всіх і підкреслила освітню цінність мов. Збереження і вивчення мов у процесі навчання в школі визначено стратегічним моментом руху на шляху стабільного розвитку й встановлення гармонійного співвідношення між глобальними та місцевими інтересами.

У цей період у результаті посилення міграційних процесів європейська спільнота почала набувати нових рис, а саме: національно-культурного багатоманіття і багатомовності населення. Необхідність збереження мовного спадку новоприбулих європейців викликала суттєві зміни в галузі європейської мовної освіти в напрямі розширення лінгвістичного репертуару – збільшення кількості виучуваних мов. Цей процес спричинив появу нових методик і підходів, зорієнтованих на спілкування, створення нових засобів навчання, розробку систем оцінювання, що свідчить про всебічну підтримку багатомовності й мовного різноманіття в європейській спільноті.

В 90-ті роки інтеграційні процеси в усіх сферах життя суспільства, динамізм та оновлення інформації, розвиток глобальних комунікативних систем, стали додатковими, і на нашу думку, досить вагомими чинниками у розумінні значимості європейської багатомовності, в основу якої покладено шанобливе ставлення до культурного, мовного і духовного спадку. Акцент на кумулятивному ефекті, який виникає від поєднання стрімкого збільшення об'єму інформації з новими комунікативними можливостями, було зроблено у тексті *Всесвітньої Декларації про освіту для всіх* (1990 р.). У Декларації було визнано недоліки існуючої на той час системи освіти у світі й визначено аспекти її якісної модернізації з орієнтацією на задоволення базових освітніх потреб та усунення перепон, які можуть виникати внаслідок расових, мовних, етнічних і політичних розбіжностей [1].

Падіння «залізної завіси» сприяло суттєвому розвитку багатомовності населення Європи. Формування вмінь спілкуватися кількома мовами було покладено, як і раніше, на системи освіти країн Європи. При цьому на перший план стали висувати потреби розвитку особистості дитини, виховання поваги до прав та основних свобод людини [1, с. 11].

Процес розвитку і реконструкції основних галузей європейської промис-

ловості, що мав місце у 90-ті, спричинив зміни етнічної гомогенності європейського соціуму через велику кількість мігрантів. Результатом цього стало прийняття низки законодавчих документів, присвячених як економічному розвитку та торговим зв'язкам, так і рішенням проблем взаєморозуміння й багатомовності в країнах Європи. Спершу соціалізація дітей мігрантів передбачала лише асимілятивну спрямованість їхнього навчання, але з часом динамічність інтеграційних процесів, необхідність мирного співіснування і збереження самобутності різних груп населення зумовили необхідність закріплення прав мігрантів і членів їх сімей на законодавчому рівні. Невідкладність розв'язання цієї проблеми відображена в матеріалах *Міжнародної Конвенції Генеральної Асамблеї ООН про захист мігрантів і членів їх сімей* (1990 р.) [12]. В документі зазначено, що країни, які запрошують працівників із інших країн, зобов'язані проводити політику інтеграції дітей із сімей мігрантів у системи місцевих шкіл для вивчення ними мови нової країни проживання, а також створити умови для вивчення їхньої рідної мови. В 1992 р. в документах ООН закріплено права дітей з сімей національних, релігійних і мовних меншин, і підкреслено, що вони мають право не лише вільно вивчати одну з офіційних мов країни проживання, але їм слід надавати підтримку і всіляко розвивати культурні особливості рідного народу, що неможливо без освіти рідною мовою [5].

В країнах Європи політика багатомовності передбачає виконання згаданих вище вимог, і це закріплено в багатьох міжнародних документах. Одним із найважливіших документів, присвячених проблемі багатомовності є *Європейська хартія регіональних мов та мов національних меншин* (1992 р.) яка визнає, що мови усіх великих і малих націй є загальноєвропейським культурним надбанням, тому їх необхідно зберігати і розвивати. В документі означено регіональні мови і мови національних меншин. Це мови, які: 1) традиційно застосовуються на певній території держави групою людей, число яких менше, ніж населення держави; 2) відрізняються від офіційної мови цієї держави; 3) не є ані діалектами державної мови, ні мовами мігрантів [8]. Цей політичний документ створив законодавчу базу для розвитку багатомовної освіти в країнах Європи. Усі країни, які його підписали визнають культурне і мовне різноманіття, усвідомлюють необхідність взаємного культурного і мовного збагачення, а також зважають на те, що захист і розвиток регіональних мов і мов національних меншин не повинні приносити шкоду офіційним мовам країн, а тому підкреслюють необхідність їх вивчення.

Завдяки створенню Центру навчання сучасних мов у австрійському місті Грац (1994 р.) у спеціалістів мовної галузі з'явилася можливість для постійних зустрічей, обговорення проблем, пов'язаних зі сприянням інноваціям і допомогою європейцям для більш ефективного навчання мов. На цьому етапі особливе значення мав проект «Вивчення мов для європейського громадянства» (*'Language Learning for European Citizenship'*, 1989–1997 рр.). Двомовне навчання було визнано пріоритетним напрямом розвитку, способом формування багатомовної особистості. Подальший розвиток цей напрям отримав на Конференції у Страсбурзі «Мовне навчання для нової Європи» (*'Language Learning for New Europe'*, 1997 р.), на якій було схвалено проект Європейської рамки мовних компетенцій. В 1998 р. в Рекомендації № 98 6 «Про сучасні мови»

підкреслювалося, що шкільна освіта має передбачати широке мовне різноманіття за рахунок включення більшої кількості мов, формування шанобливого ставлення до усіх мов і культур, толерантності до проявів культурних особливостей [18].

У розвитку стратегії багатомовної освіти не менш значимою є роль Організації безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ). В Хельсинському документі 1992 р. «Виклики періоду змін» (*The Challenges of change*) чітко визначено, що збереження самобутності може бути реалізовано за умови, якщо громадяни опанують рідну мову у процесі навчання, а також зможуть інтегруватися в більш широке суспільство держави завдяки належному володінню державною мовою [6]. В Гаазьких рекомендаціях ОБСЄ зазначено, що численні міжнародні правові акти, які стосуються освіти представників меншин, не містять конкретних вказівок щодо багатьох важливих чинників, а тому їх рекомендації залишаються занадто загальними і нечіткими. В документі зазначено вимогу про надання можливостей організаціям, які представляють певні меншини, брати участь у здійсненні політики й розробленні програм, пов'язаних із освітою для дітей із сімей меншин, а також їх участь у шкільних радах. Саме це, на думку експертів ОБСЄ, може забезпечити рівність можливостей для усіх без дискримінації [4, с. 6].

З моменту підписання *Маастрихського договору про створення Європейського Союзу* (1992 р.) розпочався якісно новий етап розвитку мовної політики в країнах Європи. Учням середніх шкіл європейських країн почали надавати можливість вивчати дві європейські мови, крім рідної, що було закріплено в документі «Про покращення і диверсифікацію навчання мов у освітніх системах країн Європейського Союзу» (1995 р.) та доповіді Європейської Комісії від 1995 року відомою під назвою «Біла книга...» [37]. Ці документи стали основою для підтримки багатомовності й мовного різноманіття в контексті застосування концепції безперервної освіти впродовж життя. Вперше для усіх членів Європейської Спільноти було встановлено вимогу компетентності у трьох мовах (рідна + дві іноземні). Це було продиктовано можливостями і потребами, які пропонує загальноєвропейський ринок праці. Здатність до спілкування кількома мовами було визнано частиною європейської ідентичності й характерною рисою суспільства знань. Пріоритетним напрямком діяльності ЄС стало створення системи оцінювання й гарантії якості результатів навчання, оскільки відсутність загальноєвропейських стандартів та неспівставність освітніх сертифікатів створювали суттєві перепони для професійної та академічної мобільності в Європі [19].

Важливим для нашого дослідження є факт про те, що в 1999 р. термін «багатомовна освіта» було уточнено в документі від назвою *Резолюція 12 Генеральної Конференції ЮНЕСКО*. Відтоді багатомовна освіта отримала таке визначення: «...застосування в освітньому процесі трьох і більше мов, а саме рідної (L1), регіональної чи національної (L2), міжнародної мови (L3)». А також було підкреслено необхідність застосування *адитивного*¹ підходу в двомовному

¹ *Адитивний підхід до навчання в багатомовній освіті* від англійського 'additive' («додатковий») має за основу принцип «first languag first» – початок навчання відбувається рідною мовою учня, друга, третя і т.д. мови є виучуваними у такий спосіб, щоб учень мав змогу застосовувати знання та вміння, набуті в процесі навчання рідною мовою при опанування нових мов.

навчанні й формуванні багатомовності [24].

Впродовж тривалого часу збалансована багатомовність була привілеєм культурної еліти. Нині європейська політика багатомовності й культурного багатоманіття отримала законодавчу підтримку завдяки відмові від традиційної політики одномовності населення європейських країн-націй. Рада Європи і Європейський Союз – дві найбільш впливові міжнародні організації, які постійно консоліднують свою діяльність із розробки і розвитку мовної стратегії в Європі. Але слід відзначити, що їхні погляди на багатомовність та напрями розвитку цього явища дещо відмінні. Зокрема, для ЄС важлива побудова багатомовного суспільства (*multilingualism*), в якому громадяни здатні послуговуватися окрім рідної, двома мовами. А для Ради Європи мета полягає у формуванні індивідуальної багатомовності (*plurilingual competence*), що і відображено у концепції *плюрилінгвізму*. Для цього в контексті діяльності Ради Європи застосовуваним є поняття *плюрилінгвальна освіта* (*plurilingual education*) – спосіб навчання, який не обмежений опануванням кількох мов як систем, а передбачає їх застосування у якості засобів навчання предметного змісту. Плюрилінгвальний підхід спирається на мовний досвід окремої людини, який розширюється завдяки функціонуванню особи у різних мовно-культурних контекстах: від рідної мови до інших мов соціуму, у якому проживає особа, і далі – до мов інших народів, незалежно від того вивчає людина ці мови у школі, інших навчальних закладах, чи набуває багатомовності завдяки спілкуванню. Це формує багатомовну компетентність особистості [26, с. 36]. Стратегічним елементом руху на шляху до гармонійного співвідношення між глобальними і місцевими інтересами є збереження і вивчення мов у процесі навчання у школі. В такому аспекті багатомовність виступає у якості одного із проявів культурного різноманіття, де кожна мова є складовою загального нематеріального культурного спадку. Крім того, мовне різноманіття є основним елементом культурного багатства, а на освіту покладено провідну роль у процесі збереження культурного самовираження націй і народностей [18, с. 37]. Основними рисами періоду 90-х є диверсифікація й збільшення кількості виучуваних у європейських системах шкільної освіти мов, подовження терміну навчання, зміна статусу мовних предметів з «предмета за вибором» на «обов'язковий», регламентація й стандартизація змісту освіти.

З початком нового тисячоліття значно посилились процеси глобалізації, а поява інформаційної спільноти сприяла посиленню потреби здатності до багатомовного спілкування серед пересічних європейців. Невідкладність рішення таких проблем у світі спричинила прийняття *Загальної Декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття* (2001 р.), у якій прозвучав заклик до збереження мовного спадку людства завдяки вивчення кількох мов за умови здобуття початкової освіти рідною мовою [3]. В установочному документі ЮНЕСКО «*Освіта у багатомовному світі*» (2002 р.) звучить наполеглива рекомендація застосування таких принципів багатомовної освіти: 1) навчання рідною мовою – один із засобів підвищення якості освіти; 2) двомовне (багатомовне) навчання на усіх освітніх ланках сприяє забезпеченню соціальної рівності; 3) мова – найважливіший компонент міжкультурної освіти. За визначенням ЮНЕСКО, мови є одним із найважливіших елементів культури,

вони являють собою дещо більше, ніж інструменти і засоби спілкування. Завдяки мові люди формують, розуміють і виражають власні емоції, наміри, цінності, уявлення і звичаї. Тому, мова є найважливішим чинником ідентифікації кожної людини, а мовне різноманіття є гарантією культурного багатоманіття [23].

В документах Ради Європи цього періоду підкреслено, що багатомовна освіта є життєво важливою умовою для розвитку співробітництва й інтеграції в Європі, оскільки вивчення мов є запорукою взаєморозуміння, терпимості, й поваги до представників різних спільнот і їх культурного різноманіття [36]. Точка зору Ради Європи полягає у запровадженні *холістичного підходу* до навчання мов, який включає національну мову, регіональні й національні мови, мови основних за чисельністю груп мігрантів та іноземні мови для формування багатомовної компетентності учнів як комплексної здатності, яка складається з усього мовного досвіду особистості, де різні мови взаємопов'язані й взаємодіють [25].

Міждисциплінарність досліджень процесу розвитку багатомовності та інтенсивність реалізації багатомовної освіти в Європі спричинили формування цілого стратегічного напрямку, в руслі якого в 2003–2004 рр. Єврокомісія спільно з Радою Європи прийняли й рекомендували «План дій з вивчення мов і збереження мовного різноманіття». План передбачав наступне: 1) навчання мов усіх громадян незалежно від віку; 2) підвищення якості навчання: створення в школах сприятливого середовища для навчання мов; 3) підготовка вчителів для багатомовної освіти [28, с. 35]. З цією метою почали запроваджувати *Європейський мовний портфоліо* та систему *Загальноєвропейських мовних компетентностей (CEFR)*, яка представляє собою систему рівнів володіння нерідною мовою. Система створена фахівцями Ради Європи в рамках проекту «Вивчення мов для європейського громадянства» (*Language Learning for European Citizenship*) в 1989-1996 [25, с. 34]. Стратегічні напрями розвитку багатомовної освіти визначені експертами ЄС у такий спосіб: 1) навчання мов впродовж життя; 2) покращення процесу викладання мов, підвищення його ефективності; 3) створення сприятливих умов для опанування мовами в соціумі [30]

Подальше розроблення напрямку розвитку багатомовної освіти фахівцями Ради Європи стосується різних аспектів. Так, на Міждержавному форумі з мовної політики в Женеві (2010 р.) «Право на якісну освіту та рівний доступ до освіти» увагу було присвячено таким важливим аспектам, як якість освіти та особливості оцінювання в багатомовній та міжкультурній освіті [32]. У тому ж 2010 році було опубліковано ще один документ – «Перспективи розвитку курикулуму з багатомовної освіти», який є теоретичним обґрунтуванням курикулуму з багатомовної освіти як пошуку балансу між трьома основними напрямками: знаннями (інформація про академічний зміст чи культурний спадок); суспільством (соціальна інклюзія та задоволення потреб суспільства); учнем (елементи для навчання і розвитку з точки зору освітніх потреб та інтересів самого учня).

В 2011 р. під егідою Ради Європи у Страсбурзі відбувся семінар під назвою «Об'єднання курикулуму для багатомовної та міжкультурної освіти» (*Curriculum convergences for plurilingual and intercultural education*), на якому

було оприлюднено ініціативу європейських фахівців щодо створення спільного освітнього контексту з усіх виучуваних у навчальному процесі мов, або синхронізація мовного курикулуму. Цей процес полягає в об'єднанні всіх мовних предметів та предметів, при вивченні яких застосовуючи нерідну мову як засіб навчання, у одну освітню галузь, яка створює можливості для прийняття єдиної за структурою і змістом навчальної програми. В контексті семінару були вивчені можливості інтегрованого підходу, який передбачає: а) інтеграцію в навчанні (мова + предметний зміст або мова + мови); б) інтеграцію мовних предметів на рівні узгодженості курикулуму [26, с. 7]. Про активну діяльність Ради Європи та перспективність теми дослідження свідчить той факт, що лише в 2012 році фахівцями цієї організації було проведено семінари: 1) «Багатомовна та міжкультурна освіта на початковій ланці» ('Plurilingual and Intercultural Education in Primary Education'); 2) «Мови навчання предметного змісту» ('Languages of Schooling in all Subjects'); 3) «Багатомовна і міжкультурна освіта у професійному навчанні та предметному змісті навчання» ('Plurilingual and Intercultural Education in Vocational Education and Training Curricula'); 4) «На зустріч викликам багатомовності в класній кімнаті: дослідження багатомовного репертуару, застосування трансферу, розвиток мовної компетентності в процесі навчання» ('Meeting the Challenge of Multilingual Classrooms: Exploiting Plurilingual Repertoires, Managing Transitions and Developing Proficiency in the Language(s) of Schooling').

Стратегічні напрями розвитку, намічені в документах міжнародних організацій, з часом підлягають реалізації завдяки широкомасштабним діям з популяризації багатомовності в світі, формування позитивного ставлення до мовно-культурних особливостей народів, а також розширення і поглиблення процесу навчання мов. Так, прийняття європейськими системами освіти нормативного засобу забезпечення взаємних кваліфікацій і дипломів *CEFR* створило передумови для виникнення європейського освітнього простору в галузі навчання сучасних (іноземних) мов [30]. Відповідно до «Нової рамочної стратегії багатомовності», прийнятої в ЄС в 2005 р. кожен європеєць повинен уміти послуговуватися двома мовами на додаток до рідної (рідна +2 іноземні), такий підхід отримав назву «Єдність у багатоманітті» [21, с. 30]. На такому тлі освітня парадигма зазнала змін: англійська мова перестала розглядатися як іноземна, а поступово трансформувалася у спосіб комунікації між народами і культурами. Адже англійську мову в контексті багатомовної освіти нерідко вивчають як *lingua franca*, вона звільнена від національної та етнокультурної складових, і у такий спосіб, не представляє загрози для місцевих мов і культур [16].

Зазначене вище дає нам підстави зробити висновок про застосування в країнах Європи інтегрованого підходу до опанування мов на рівні узгодження курикулуму, що означає інтеграцію мовних предметів, диверсифікацію структури та модернізацію змісту мовної освіти як засобу розвитку багатомовної та мультикультурної особистості. Замість ілюзорного перфекціонізму, мета якого полягала у досягненні учнями компетентності, «близької до носія мови» ('near native language competence') в одній чи двох нерідних мовах на перше місце висунуто цінність і значимість часткової компетентності учнів ('partial competence') в кількох мовах, яка формується завдяки застосуванню когнітивних

технологій багатомовної освіти. Традиційне вивчення однієї чи двох іноземних мов нині розглядається як нераціональне і обмежене, таке, що гальмує подальший розвиток процесу опанування мов, бо не приймає до уваги ні індивідуальних потреб учнів, ні отриманих раніше знань [26].

Розширення різномовного контенту в кіберпросторі стало предметом особливої уваги експертів міжнародних організацій. У 2010 р. за ініціативою ЮНЕСКО розпочата робота міжнародного проекту зі створення технологічної платформи для репрезентації малих європейських мов у кібернетичному просторі. Стабільний розвиток, в умовах якого поточні потреби людства не можуть бути реалізовані за рахунок майбутніх поколінь, визнано фундаментальною основою розвитку. Про це йдеться в документі ЮНЕСКО «Освіта для стабільного розвитку» (*'Education for Sustainable Development'*), створеного в рамках Всесвітньої декади освіти для стабільного розвитку (2005–2014 рр.) [15]. Зазначене передбачає, що мови кіберпростору мають бути різними, менш розповсюджені мови також мають бути частиною глобальної сітки.

В 2012 р. Генеральний секретар ООН Пан Ги Мун висунув Глобальну ініціативу «Освіта в першу чергу» (*'Education First'*), розраховану на п'ять років. У цьому історичному документі визнана пріоритетна роль освіти у побудові більш стабільних, мирних і процвітаючих спільнот, сприянні змінам у житті людей на краще. В Ініціативі зазначено, що «...вдосконалення освіти є не лише нашим моральним обов'язком, а і найкращим внеском, який можуть зробити держави для побудови процвітаючого і стабільного суспільства рівних можливостей». Передбачено вирішення трьох основних завдань: 1) надання кожній дитині можливостей отримати освіту; 2) підвищення якості навчання; 3) виховання світової громадянськості [27]. Хоча в документі не йшлося саме про багатомовну освіту, але на нашу думку, завдяки розвитку цієї освітньої галузі існують можливості вирішення значної кількості освітніх проблем. Так у контексті багатомовної освіти поставлено за мету досягнення учнями достатньо високого рівня володіння рідною мовою, що є надзвичайно важливим, бо саме в контексті рідної мови відбувається формування процесів мислення. А також передбачено формування здатності: 1) володіти державною мовою країни проживання як основним засобом соціалізації; 2) послуговуватися кількома мовами, одна є яких *lingua franca*, що не виключає знання інших європейських чи азійських мов; 3) мислити глобально, бути готовим жити і працювати разом із представниками інших країн і народів.

Таким чином, багатомовна освіта в країнах Європи – це галузь, що має за мету формування багатомовності й мультикультурності європейських школярів, є одним із засобів збереження загальнолюдських та європейських цінностей: демократії й свободи вибору, рівного доступу до освіти, справедливості й прозорості на усіх рівнях соціально-політичного діалогу, створення умов для здорової конкуренції в економіці.

Втім, слід відзначити, що документи міжнародних організацій, зокрема, Ради Європи і Європейського Союзу, не мають статусу законодавчих актів, а носять характер рекомендацій. Національна політика багатьох з європейських країн нерідко є досить неоднозначною – з одного боку, в країні проводять спроби прийняття освітніх планів, які відповідають європейським вимогам з

багатомовної освіти для сприяння розвитку багатомовності молодих жителів країни, з іншого – нерідко політичний аспект отримує значну перевагу. Тоді державна мова використовується як засіб опанування змісту шкільних предметів і розглядається як основний і виключно можливий спосіб інтеграції в соціум країн Західної Європи. «Зважаючи на те, що Оскільки школи історично відігравали основну роль у підтримці бажаної для провладних структур мови, тому і нині нерідко європейські освітні системи усе ще знаходяться під впливом ідеології одномовності» – заявляє з цього приводу відома європейська дослідниця Б. Буш (*B. Busch*) [25].

Втім, у новому тисячолітті в середній освіті європейських країн відбулися значні зміни на краще: розширюється європейська система *CLIL (Content and Language Integrated Learning)* – вивчення мови і предметного змісту; активно розвивається підхід *Eurocomprehension*, спрямований на формування рецептивної багатомовності, в його основі осмислене навчання кількох мов однієї мовної групи для взаєморозуміння; набирає обертів *пропедевтичний підхід*, в основі якого вивчення мови Есперанто для подальшого вивчення європейських мов та створення підґрунтя для навчання мов інших груп. Сучасна реформа шкільної освіти спрямована на поглиблення співробітництва вчителів іноземних мов із використанням цих мов для опанування предметним змістом немовних предметів. В усіх без виключення освітніх програмах європейських країн мовним аспектам відведена одна із центральних позицій. Багатомовна освіта є ключовим напрямом, засобом «конструювання» громадянина Європи і є нерозривно пов'язана із темою «освіти впродовж життя». А тому розвиток багатомовної освіти в країнах Європи – довгий, складний та трудомісткий процес, в якому міжнародні організації відіграють значну, але не вирішальну роль.

Отже, діяльність міжнародних організацій полягає у створенні раціонального і конструктивного плану збереження й розвитку багатомовності населення, що має в основі ідеологію миру і братерства, а за мету покладено ідею побудови суспільства рівних можливостей. Цей план розрахований на тривалий термін реалізації і супроводжується постійним аналізом та моніторингом. Така діяльність також передбачає як орієнтири для національних освітніх політик, так і загальні для усіх країн пропозиції, які підлягають конкретизації на національному, регіональному й локальному рівнях. Міжнародні організації виконують дещо різні функції у розробці стратегії розвитку багатомовної освіти. Так ООН та ЮНЕСКО є міжнародними інституціями, які на *глобальному* рівні спрямовують та координують роботу з формування освітньої політики країн світу у відповідності до викликів сучасності. На основі проведеного аналізу можна виділити такі стратегічні напрямки розвитку багатомовної освіти: 1) ліквідація усіх видів дискримінації; 2) інклюзивність і рівний доступ до освіти; 3) збереження мовного і культурного різноманіття. Їх успішне вирішення можливе завдяки тактичним крокам, які знайшли відображення в документах цих організацій і безпосередньо стосуються багатомовної освіти, бо полягають у: 1) збереженні мовнокультурного різноманіття у світі; 2) ранньому навчанні рідною мовою та опанування інших мов; 3) ліквідації орієнтованості на асиміляцію в навчанні, заборона всіх видів дискримінації;

4) формування включеності у кіберпростір, створення контенту всіма мовами світу; 5) запровадженні терміну «багатомовна освіта» та уточненні його.

Роль ОБСЄ як організації, що в першу чергу опікується безпекою і співробітництвом в Європі, полягає у тому, що вона розглядає багатомовну освіту як запоруку стабільного суспільства, дієвий спосіб захисту прав національних (та інших видів) меншин і мігрантів. Тактичні кроки полягають у критиці сегрегації за національною ознакою в освіті як одному з проявів дискримінації та перепоні на шляху до рівного доступу до освіти.

Стратегія Ради Європи та ЄС (зокрема Європейської Комісії як підрозділу ЄС) співзвучна із глобальною стратегією ООН та ЮНЕСКО і полягає у конкретизації поставлених завдань стосовно країн європейського континенту та їх реалізації. Робота спрямована на підвищення якості мовної освіти, збільшення кількості мов, що вивчаються, розроблення взаємоприйнятних рівнів володіння сучасними мовами, захист мовного та культурного розмаїття в Європі. Застосування Європейським Союзом стандартів та норм, розроблених Радою Європи, є яскравим прикладом такого співробітництва. Зокрема, роль Європейського Союзу полягає у підтримці і координації дій національних органів освіти, фінансуванні програм та дослідницьких проектів у галузі освіти і професійної підготовки, метою яких є пошук ефективних рішень для підвищення якості навчання мов без збільшення затрат на час навчання. Рада Європи є основним розробником стратегії багатомовної освіти у країнах Європи, це дало нам підстави вважати, що роль цієї організації у розвитку багатомовної освіти є визначальною. Аргументи на користь цього твердження такі: а) дано визначення терміну «багатомовна освіта»; б) створено основу для розвитку галузі завдяки співпраці з міжнародними фахівцями і організаціями, та місце для проведення проектної діяльності, конференцій, семінарів, круглих столів, встановлення партнерських зв'язків (Центр з навчання мов у м. Грац); в) розроблено інструментарій для багатомовної освіти (система Загальноєвропейських мовних компетенцій та Європейський мовний портфель) та запроваджено їх застосування в країнах Європи. Їх робота нерідко проходить у рамках численних суміжних освітніх напрямків, зокрема розвитку змісту освіти, розвитку мовної освіти, міжкультурного навчання, освіти впродовж життя, але незмінно на основі постійної практики дебатів із кожного проблемного питання. Вона спрямована на розробку: а) стратегічних напрямків розвитку освіти, які слугують орієнтиром для здійснення національних освітніх політик у галузі мовної освіти різних країн взагалі та багатомовної освіти зокрема; б) пропозицій як спільних для усіх країн, так і таких, що підлягають конкретизації залежно від рівня застосування.

Роль міжнародних організацій у розвитку багатомовної освіти полягає у створенні раціонального і конструктивного плану збереження і розвитку багатомовності населення; координації дій, що мають в основі ідеологію миру і братерства, а за мету покладено ідею побудови суспільства рівних можливостей – заборону усіх видів дискримінації та забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Цей план розрахований на тривалий термін реалізації і супроводжується постійним аналізом та моніторингом. Керуючись ідеологією миру та співробітництва діяльність міжнародних організацій в галузі мовної освіти

спрямована на поєднання глобальних, національних і регіональних тенденцій розвитку суспільства з обліком соціально-економічних, політичних і культурних особливостей різних країн, і полягає у наступному:

а) аналіз і узагальнення досвіду збереження й розвитку багатомовності на міжнародному рівні, у тому числі завдяки запровадженню багатомовної освіти у різних країнах;

б) визначення загальних для більшості країн проблем сучасної освіти та пошуків шляхів її розвитку, включаючи формування багатомовності та багатокультурності;

в) створення інструментарію для проведення експертної оцінки на різних рівнях: від мовної політики держави до визначення рівня мовної компетентності окремо узятій особистості;

г) здійснення координаційної й регулятивної роботи.

Така діяльність також передбачає як орієнтири для національних освітніх політик, так і загальні для усіх країн пропозиції, які підлягають конкретизації на національному, регіональному та локальному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Всемирная Декларация об образовании для всех и рамки действий для удовлетворения базовых образовательных потребностей. Всемирная конференция по образованию для всех. 5-9 марта 1990 г. Джомтхен, Таиланд. – 34 с. – URL : <http://www.un.org> (12.03.14)
2. Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года. – URL : <http://www.un.org> (17.08.14)
3. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии. 2 ноября 2001 г. Генеральной конференцией ООН по вопросам образования, науки и культуры : <http://www.un.org> (3.08.14)
4. Гаагские рекомендации о правах национальных меньшинств на образование. Октябрь 1996. URL. : <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Roscebase.html> (16.06.14)
5. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным или этническим, религиозным и языковым меньшинствам. ООН, 1992. – URL : <http://www.un.org> (15.02.13)
6. Декларация Хельсинской встречи на высшем уровне ОБСЕ от 10.06.92 г. «Вызов времени перемен» : <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Roscebase.html> (18.02.14)
7. Европейская культурная конвенция. Совет Европы, 1954. – URL : <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/018.htm> (14.03.14)
8. Европейская хартия региональных языков или языков меньшинств. Страсбург, 1992. – URL : <http://www1.umn.edu/humanrts/euro> (12.03.14)
9. Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования, ООН, 1960. – URL : <http://www.un.org> (02.03.14)
10. Конвенция о коренных народах и народах ведущих племенной образ жизни в независимых странах. Конвенция 169 ООН, 1989. – URL : <http://www.un.org>
11. Конвенция о правах ребенка. ООН, 1989. – URL : <http://www.un.org> (17.03.14)
12. Международная конвенция о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей. ООН, 1990. – URL : <http://www.un.org> (13.03.13)
13. Международный пакт о гражданских и политических правах. ООН, 1966. – URL : <http://www.un.org> (12.09.14)
14. Образование в многоязычном мире. Установочный документ ЮНЕСКО. Октябрь 2002 г. – URL : <http://www.un.org> (07.09.14)
15. Образование для устойчивого развития. Декада ООН по образованию для устойчивого развития (2005–2014). – UNESCO, France. – 12 с.
16. Першук О. А. Влияние глобального английского языка как средства межкультурной коммуникации на развитие многоязычного образования в Европе // Научные исследования и разработки. Современная коммуникативистика. – 2013. – № 4(5). – С. 25–30.
17. Применение родных языков в образовании». ЮНЕСКО, 1953. – URL : <http://www.un.org>
18. Рекомендация NR (98)6 Комитета министров Совета Европы «Про современные языки». – URL :

- <http://zakon2.rada.gov.ua> (13.03.14)
19. Рекомендация 105 (2001) о «Лингвистическом разнообразии: вызов для городов и регионов Европы». Совет Европы, 2001. – URL : <http://wcd.coe.int> (02.04.14)
 20. Смокотин В. М. Европейская культурная конвенция 1954 г. и превращение изучения языков и культур в приоритетную область европейского сотрудничества // Вестник Томского государственного университета, 2010. – № 340. – С 81–86.
 21. Смокотин В. М. Новый этап в развитии принципа многоязычия в Европе: построение многоязычного и поликультурного общества. Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 333. – С. 61–66.
 22. Устав Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры. Принят в Лондоне 16 ноября 1945 г. – URL : <http://www.unesdoc.unesco.org>
 23. ЮНЕСКО: всесторонняя приверженность языковому разнообразию и многоязычию. Международный год языков, 2007. – URL : <http://www.un.org/ru/events/iyl/brochure/unesco.shtml> (14.02.14)
 24. Ball, J. Enhancing learning of children from diverse language backgrounds: Mother tongue-based bilingual or multilingual education in the early years /Jessica Ball. – UNESCO. Printed in France. – 2011. – 87 p.
 25. Busch, B. Trends and innovative practices in multilingual education in Europe: An overview // International Review of Education. – December 2011, Vol.57, Issue 5–6. – Pp. 541–549.
 26. Curriculum convergences for plurilingual and intercultural education / Report by F. Goullier at the Seminar 29–30 November 2011. Council of Europe, Language Policy Unit DG II. – 21 p.
 27. Global Education First Initiative [Електронний ресурс]. – Назва з екрану. – Режим доступу : <http://www.unesco.org/new/en/education/global-education-first-initiative-gefi/>
 28. Education and Training 2010. Work program – challenges and results /Pernille Skou Andersen, EAC Unit A1/ Brussels, 7 February, 2008. – 18 p.
 29. Halliday M., McIntosh A. & Stevens P. The Linguistic Sciences and Language Teaching. – London : Longmans' Linguistic Library, 1964. – Pp. xix + 322.
 30. A New Framework Strategy for Multilingualism. Communication the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Commissions of the European Communities. Brussels, 22.11.2005. Com (2005) 596 final. – 30 p.
 31. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education. – http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/mdc/bologna_declaration1.pdf. (3.02.13)
 32. The linguistic and educational integration of children and adolescents from migrant backgrounds / David Little and others. – Council of Europe. – Geneva, Switzerland, 2010. – 32 p. – http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2010_ForumGeneva/MigrantChildrenConceptPaper_EN.pdf (6.03.13)
 33. The Use of Vernacular Languages in Education. Monographs on fundamental education. – UNESCO, Paris, 1953. – 156 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [<http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000028/002897eb.pdf>] (07.03.14)
 34. Trim, J. L. MODERN LANGUAGES IN THE COUNCIL OF EUROPE 1954-1997. International co-operation in support of lifelong language learning for effective communication, mutual cultural enrichment and democratic citizenship in Europe. Language Policy Division, Strasbourg, 2001. – URL : <http://www.coe.int/lang> (15.02.14)
 35. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity. An Action Plan 2004-2006. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – Brussels, 24.07.2003 Com (2003) 449 final – 29 p.
 36. Plurilingual education in Europe. 50 years of international cooperation. Council of Europe. Language policy division, February 2006. – 17 p.
 37. White Paper on Education and Training. Teaching and Learning towards the Learning Society. Brussels, 29.11.1995. Com (95) 590 final, 1995. – 70 p.